

LIFE TO GRASSLANDS

Ohranjanje in upravljanje suhih travišč v Vzhodni

Sloveniji

2015-2020

LIFE14 NAT/SI/000005

**Strokovne podlage za upravljanje habitatnega tipa Polnaravna suha travišča
in grmiščne faze na karbonatnih tleh (*Festuco-Brometalia*) (*pomembna
rastišča kukavičevk (EU_6210*))
na projektnem pod-območju Kum, ki je del Natura 2000 SI3000180 Kum in
SI5000026 Posavsko hribovje**

Naloga	Strokovne podlage za upravljanje habitatnega tipa Polnaravna suha travišča in grmiščne faze na karbonatnih tleh (<i>Festuco-Brometalia</i>) (*pomembna rastišča kukavičevk (EU_6210*)) na projektnem pod-območju Kum, ki je del Natura 2000 SI3000180 Kum in SI5000026 Posavsko hribovje
Izdelovalec	ZAVOD RS ZA VARSTVO NARAVE Tobačna ulica 5 1000 Ljubljana
Nalogo pripravili	Ljudmila Strahovnik, prof. geogr. Sandra Zvonar, prof. geogr. in biol.
Številka naloge	8-I-229/1-O-17/NDŠ
Kraj in datum izdelave	Celje, 20.1. 2017

KAZALO VSEBINE

1	UVOD.....	7
1.1	OSEBNA IZKAZNICA.....	8
1.2	POVZETEK	9
2	OPIS OBMOČJA	10
2.1	GEOGRAFSKA LEGA, VELIKOST PROJEKTNEGA POD-OBMOČJA.....	10
2.2	PRAVNI STATUS OBMOČJA	11
2.2.1	Varstvo narave.....	11
2.2.1.1	Območja Natura 2000.....	11
2.2.1.2	Ekološko pomembna območja (EPO)	12
2.2.1.3	Naravne vrednote (NV).....	14
2.2.1.4	Zavarovana območja (ZO)	17
2.2.2	Kmetijstvo.....	21
2.3	PROSTORSKO IN SEKTORSKO NAČRTOVANJE	22
2.3.1	Prostorsko načrtovanje	22
2.3.2	Kmetijstvo – kmetijsko okoljski ukrepi, pod-ukrepi in operacije Programa razvoja podeželja 2014-2020.....	22
2.3.3	Gozdarstvo – Gozdnogospodarski načrti	23
2.4	LASTNIŠTVO GLEDE NA RABO TAL.....	23
2.4.1	Kmetijska zemljišča.....	23
2.5	FIZIČNE ZNAČILNOSTI OBMOČJA.....	23
2.5.1	Klimatske značilnosti.....	23
2.6	PRETEKLA RABA TRAVIŠČ OBMOČJA.....	24
2.7	izbrane EKOLOŠKE IN BIOLOŠKE ZNAČILNOSTI OBMOČJA.....	26
2.8	DRUŽBENO EKONOMSKE ZNAČILNOSTI OBMOČJA	29
2.8.1	Dejavnosti znotraj območja.....	29
2.8.1.1	Varstvo narave.....	29
2.8.1.2	Kmetijstvo	29
2.8.1.3	Gozdarstvo.....	30
2.8.1.4	Rekreacija in turizem.....	31
2.8.1.5	Poselitev, urbanizem in infrastruktura	31
3	VIRI IN LITERATURA.....	33

KAZALO PREGLEDNIC

Preglednica 1: Osebna izkaznica projektnega pod-območja Kum	8
Preglednica 2: Območja Natura 2000	11
Preglednica 3: Ekološko pomembno območje	12
Preglednica 4: Naravne vrednotev projektnem pod-območju Kum	14
Preglednica 5: Zavarovana območja	17
Preglednica 6: Kmetijska zemljišča	21
Preglednica 7: Veljavni prostorski akti	22
Preglednica 8: Veljavni gozdnogospodarski načrti.....	23
Preglednica 9: Struktura lastništva na projektnem pod-območju Kum (območje aktivnosti)	23
Preglednica 10: Ciljne kvalifikacijske vrste/habitatni tipi projekta vezane na Naturo 2000	26
Preglednica 11: Ostali habitatni tipi in kvalifikacijske vrste na projektnem pod-območju Kum	28
Preglednica 12: Demografski kazalci občin na območju, ki je vključeno v projektno pod-območje Kum	32

KAZALO SLIK

Slika 1: Projektno pod-območje Kum	10
Slika 2: Območja Natura 2000	12
Slika 3: Ekološko pomembna območja na Kumu in okolici.....	14
Slika 4: Naravne vrednote v projektnem pod-območju Kum in okolici	16
Slika 5: Zavarovana območja v projektnem pod-območju Kum in okolici.....	20
Slika 6: Kmetijska zemljišča v projektnem pod-območju Kum.....	21

OKRAJŠAVE IN SIMBOLI

ARSO	Agencija Republike Slovenije za okolje
EPO	ekološko pomembno območje
EU	Evropska unija
GERK	grafična enota rabe kmetijskih gospodarstev
GGE	gozdnogospodarska enota
GGO	gozdnogospodarsko območje
ID. ŠT.	identifikacijska številka
KGZ	Kmetijsko gozdarski zavod
KOP	kmetijsko okoljska plačila
LAST.	lastnina
LD	lovska družina
LPN	lovišče s posebnim namenom
LUO	lovsko upravljavsko območje
MET	KOP pod ukrep: 214-III/3 Ohranjanje traviščnih habitatov metuljev
OE	območna enota
POO	posebno ohranitveno območje
RD	ribiška družina
RS	Republika Slovenija
SDF	Standard data form – obrazec za opis območij Natura 2000
POV	posebno območje varstva
TTN	temeljni topografski načrt
ZGS	Zavod za gozdove Slovenije
ZRSVN	Zavod Republike Slovenije za varstvo narave
VVO	vodovarstveno območje
PPO	pod-območje Kum

1 UVOD

Dokument **Strokovne podlage za upravljanje habitatnega tipa 6210(*) Polnaravna suha travišča in grmiščne faze na karbonatnih tleh (Festuco-Brometalia) (*pomembna rastišča kukavičevk) na projektnem pod-območju Kum, ki je del Natura 2000 SI3000180 Kum in SI5000026 Posavsko hribovje**, smo pripravili za potrebe izvajanja načrtovanih projektnih aktivnosti za izboljšanje stanja (odstranjevanja zarasti, ustrezna raba-paša/košnja) in zagotavljanja ustrezne dolgoročne rabe suhih travišč okviru projekta Ohranjanje in upravljanje suhih travišč v Vzhodni Sloveniji (LIFE14 NAT/SI/000005), 2015 - 2020.

Strokovnim podlagam so priložena (Priloga 1) **Naravovarstvena izhodišča za upravljanje suhih travišč na projektnih pod-območjih projekta LIFE TO GRASSLANDS: pod-območje Kum**, v katerih podajamo predloge za vzpostavitev travišč iz zaraščajočih površin in predloge za primerno upravljanje preko košnje in paše živine.

Strokovne podlage so nastale na podlagi Vodnika vsebin za pripravo podrobnejših načrtov upravljanja območij Natura 2000, ki je nastal v sklopu projekta LIFE »Natura 2000 v Sloveniji – upravljavski modeli in informacijski sistem« s kodo LIFE 04 NAT/SI/000240 (2007), Vodnika vsebin priprave načrtov upravljanja (za)varovanih območij, ki je nastal v sklopu projekta NATREG s kodo SEE/A/479/2.3/x (2011) in povzema prilagoditve nastale v projektu WETMAN (LIFE09/NAT/SI/00374).

1.1 OSEBNA IZKAZNICA

Preglednica 1: Osebna izkaznica projektnega pod-območja Kum

OSNOVNE INFORMACIJE			
NAZIV PROJEKTNEGA POD-OBMOČJA		Kum	5.950 ha
NARAVOVARSTVENI STATUS			
VAROVANO OBMOČJE		POO	SI3000181 Kum
NATURA 2000		POV	SI5000026 Posavsko hribovje
EKOLOŠKO POMEMBNO OBMOČJE		14800 Kum 12100 Zasavsko hribovje 63700 Sava od Radeč do državne meje	
NARAVNE VREDNOTE		49 naravnih vrednot (34 območij naravnih vrednot in 15 kraških jam)	
ZAVAROVANO OBMOČJE	1 Krajinski park Kum 13 naravnih spomenikov		
INFORMACIJA O DOKUMENTU			
OBODBJE PRIPRAVE	1. 1. 2016 - 20. 1. 2017		
UPRAVLJANJE OBMOČJA	Z območjem upravljajo lastniki zemljišč ter sektorji s področja gospodarjenja z gozdovi, ohranjanja narave, upravljanja z divjadjo, prostovoljna društva (planinsko, športno)		
PRIPRAVLJALEC	Zavod RS za varstvo narave, Območna enota Celje		
NASLOV	Strokovne podlage za upravljanje habitatnega tipa 6210(*) Polnaravna suha travišča in grmiščne faze na karbonatnih tleh (Festuco-Brometalia) (*pomembna rastišča kukavičevk) na projektnem pod-območju Kum, ki je del Natura 2000 SI3000180 Kum in SI5000026 Posavsko hribovje		
NOSILEC PRIPRAVE	Ljudmila Strahovnik, prof. geogr.		
TELEFON	03 426 03 40		
MAIL	ljudmila.strahovnik@zrsvn.si		
SPLETNA STRAN	www.lifetograsslands.si in www.zrsvn.si		

1.2 POVZETEK

Projektno pod-območje Kum obsega 5.815 ha osrednjega dela Posavskega hribovja, kjer se hriboviti svet med rekama Savo in Sopotom najvišje vzhane s 1.220 m visokim izrazitim vrhom Kum. Razdeljeno je na štiri občine in na njem skladno s svojimi pristojnostmi delujeta 2 območni enoti Zavoda RS za varstvo narave, 3 območne enote Zavoda za gozdove Slovenije in 2 izpostavi Kmetijsko gozdarske zbornice Slovenije.

Manj ugodni naravni pogoji kraškega sveta in reliefa se odražajo tudi v rabi prostora in poselitvi. Značilen poselitveni vzorec so manjša naselja in razpršene kmetije, ki jih obdajajo stari visokodebelni sadovnjaki. Skoraj 80 % območja porašča gozd v katerem prevladuje bukev. Intenzivno obdelane površine so njive na dnu vrtač in gojeni travniki z visoko pahovko (*Arrhenatherum elatius*) na bolj uravnanih tleh. Na strmih negozdskih pobočjih prevladujejo ekstenzivni, večinoma ročno košeni suhi travniki s pokončnim stoklascem (*Bromopsis erecta*), ki so vrstno bogata travišča s prednostnim habitatnim tipom 6210(*) Polnaravna suha travišča in grmiščne faze na karbonatnih tleh (*Festuco Brometalia*) (*pomembna rastišča kukavičevk) ter na njih vezane rastlinske in živalske vrste.

Mnogi travniki, ki so bolj oddaljeni od kmetij ali pa so opuščene cele kmetije, se zaradi opuščanja kmetijske rabe zaraščajo, s tem pa se slabša tudi stanje suhih travišč.

Na projektnem pod-območju Kum so naslednje grožnje:

- opuščanje kmetijske rabe in posledično zaraščanje suhih travišč;
- izguba strukture travišč in mozaične kulturne krajine.

Za izboljšanje stanja in zagotavljanje dolgoročnega ohranjanja suhih travišč, ki je prednostni habitatni tip 6210(*) Polnaravna suha travišča in grmiščne faze na karbonatnih tleh (*Festuco Brometalia*) (*pomembna rastišča kukavičevk) so cilji, usmeritve in ukrepi za strateške smernice na območju Kuma povzete iz Programa upravljanja območij Natura 2000 (2015 -2020).

Podrobnejši varstveni cilji za HT 6210* na območju Natura 2000 Kum (SI3000181) so vezani na:

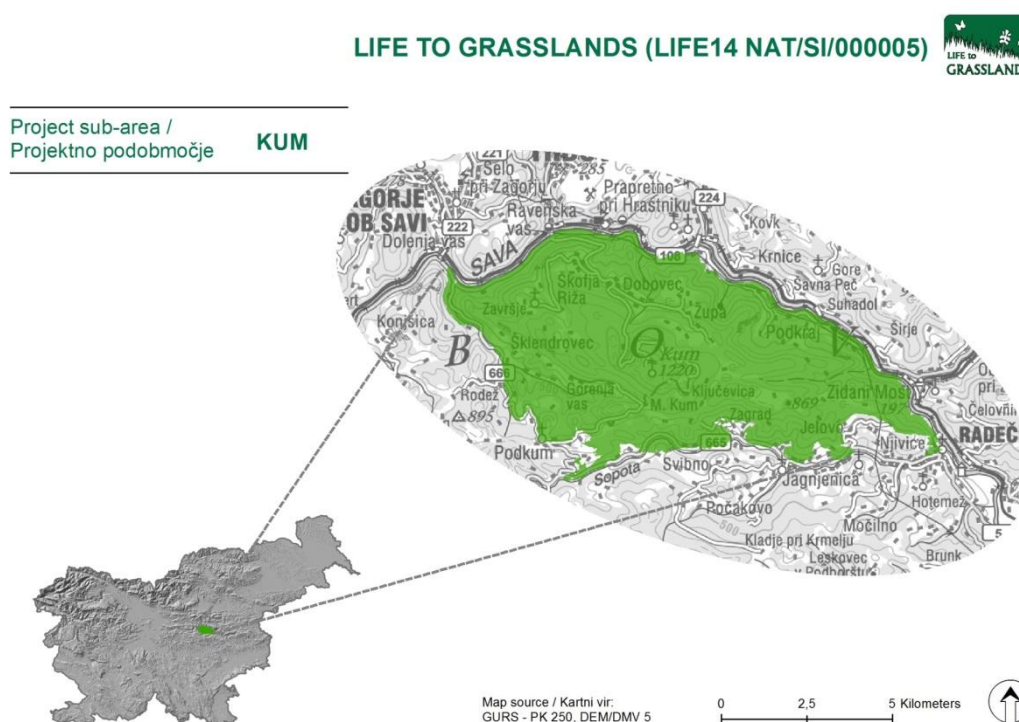
- velikost habitatnega tipa;
- specifične lastnosti, strukture, procese habitatnega tipa (prilagojena kmetijska praksa, ki se nanaša na košnjo po 30.6., brez gnojenja ali gnojenje največ enkrat na 3-5 let samo s hlevskim gnojem, ekstenzivno pašo).

2 OPIS OBMOČJA

2.1 GEOGRAFSKA LEGA, VELIKOST PROJEKTNEGA POD-OBMOČJA

Projektno pod-območje Kum obsega 5.815 ha osrednjega dela Posavskega hribovja, kjer se hriboviti svet med rekama Savo in Sopotom najvišje vzpne s 1.220 m visokim izrazitim vrhom Kum. Triasni dolomit in apnenec dajeta območju značaj razgibanega kraškega sveta s številnimi vrtačami, brezni, površinsko kamnitostjo in skalnimi pečinami, preko katerih se obrobje hribovja prevesi v ozke doline Save, Sopote in Šklendrovca.

Slika 1: Projektno pod-območje Kum

Skoraj 80 odstotkov območja poraščajo različne vrste gozda, med katerimi so najbolj razširjeni bukovi gozdovi. Ti so domovanje hrošča alpskega kozlička (*Rosalia alpina*). V grapah in na pobočnih gruščih najdemo javorove gozdove, na dolomitnih podlagah pa tudi dinarske gozdove rdečega bora. Na krčevinah na karbonatnih tleh prevladujejo suha travišča in grmišča, ki so pomembna rastišča kukavičevk. Stičišče predalpskega in preddinarskega sveta predstavlja temelj pestrosti tega projektne pod-območja v vseh pogledih. Na tem ožjem območju v osrčju Slovenije lahko v nekaj urah sprehoda spoznamo življenjska okolja toploljubnih submediteranskih vrst na peščenih tleh do hladnoljubnih alpskih rastlinskih vrst na karbonatnih kamninah.

Manj ugodni naravni pogoji kraškega sveta in reliefa se odražajo tudi v rabi prostora in poselitvi. Na območju z redko poselitvijo je značilen poselitveni vzorec z manjšimi naselji in razpršenimi kmetijami, ki jih obdajajo stari visokodebelni sadovnjaki.

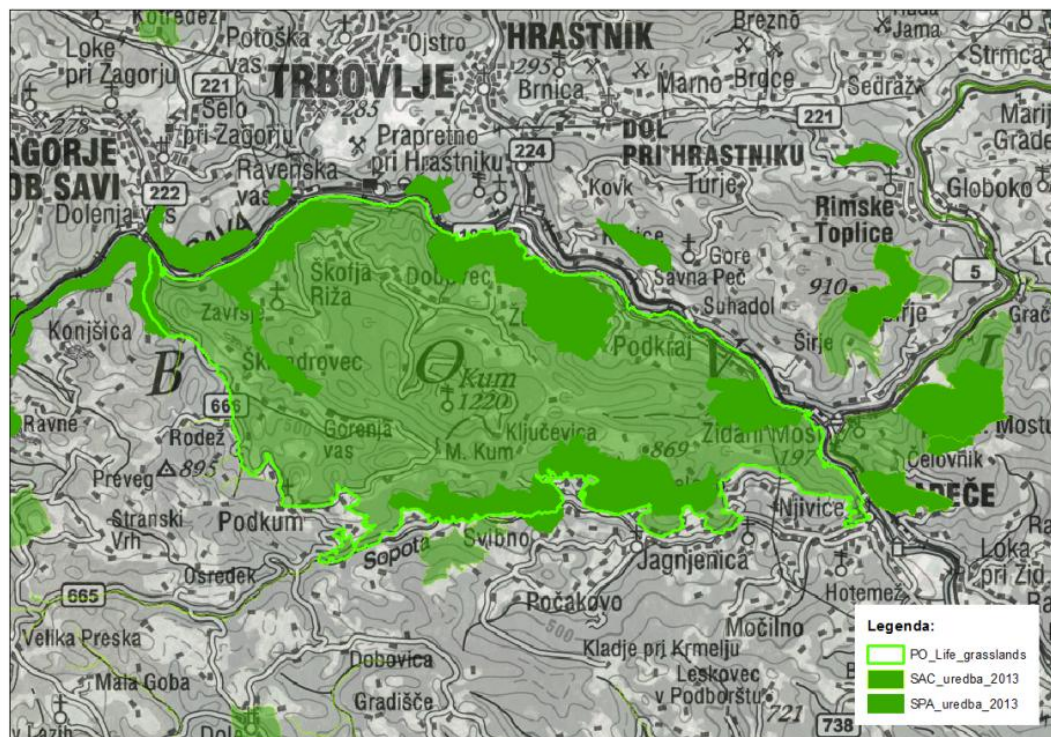
2.2 PRAVNI STATUS OBMOČJA

2.2.1 Varstvo narave

2.2.1.1 Območja Natura 2000

Preglednica 2: Območja Natura 2000

KODA	IME	KRATKA OZNAKA	VELIKOST NATURA 2000 (ha)	PROJEKTNO POD- OBMOČJE (%)
SI3000181	Kum	Kum je najvišji vrh Posavskega hribovja. Območje poraščajo na različno kameninsko podlago prilagojeni bukovi gozdovi, ilirski bukovi gozdovi, javorovi gozdovi na pobočnih gruščih in dinarski gozdovi rdečega bora. Gozdovi so mestoma izkrčeni, običajno ob posamičnih kmetijah in zaselkih, kjer prevladujejo travišča različnih habitatnih tipov. Tu so rastišča nekaterih redkih in ogroženih rastlinskih vrst (npr. navadna obročnica in več vrst kukavic). Območje je tudi življenjski prostor več redkih in ogroženih živalskih vrst iz skupin rakov, metuljev, hroščev, kačjih pastirjev in netopirjev.	5.950	100 % 5.815 ha
SI5000026	Posavsko hribovje	Pas skalnatih sten nad najožjim delom doline reke Save in spodnjega toka Savinje ima izjemen ornitološki pomen. Previsne skalne pečine nudijo zavetje ogroženima vrstama ptic ujed, planinskega orla in sokola selca. Na strmih gozdnatih območjih nad potoki se v velikih gostotah pojavlja belovrati muhar in črna štoklja.	3.516	36 % 1.266 ha

Slika 2: Območja Natura 2000

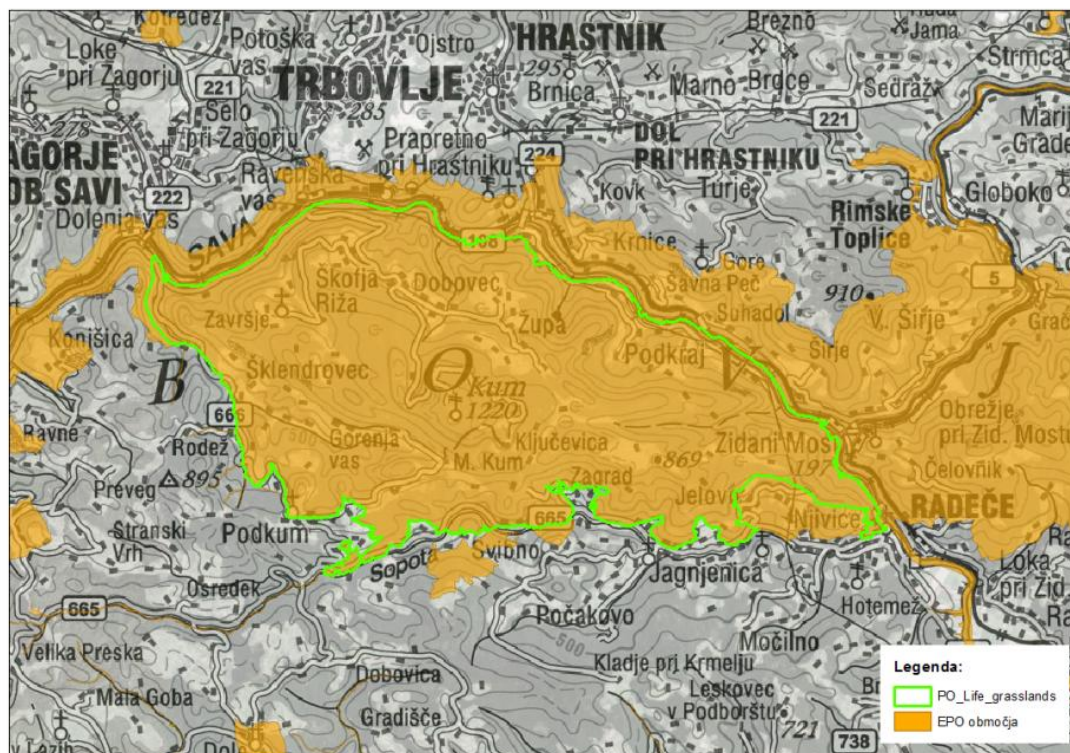
2.2.1.2 Ekološko pomembna območja (EPO)

Preglednica 3: Ekološko pomembno območje

KODA	IME	KRATEK OPIS	VELIKOST EPO (ha)
14800	Kum	Kum je najvišji vrh Posavskega hribovja. Območje poraščajo različni bukovi gozdovi, termofilni gozdovi mešanih listavcev in dinarski gozdovi rdečega bora. Gozdovi so prekinjeni z različnimi travišči, med katerimi so najpomembnejša suha volkovja in podobna kisl travišča pod gozdno mejo, evrosibirska suha in polsuha sekundarna travišča in mezotrofni do eutrofni gojeni travniki. Tu so rastišča nekaterih redkih in ogroženih rastlinskih vrst (navadna obročnica, vse tri vrste lilij, opojna zlatica, več vrst kukavic ...). Območje je tudi življenjski prostor več redkih in ogroženih živalskih vrst: metuljev (travniški postavnež, petelinček, rdeči in črni apolon, scopolijev zlatook ...), hroščev (alpski in bukov kozliček, močvirski krešič, kumski brzec <i>Anophthalmus schauvi kumensis</i> , rogač ...), plazilcev in netopirjev. V skalnih stenah prebiva sokol selec. V ohranjenih potokih prebiva rak koščak.	6.184

KODA	IME	KRATEK OPIS	VELIKOST EPO (ha)
12100	Zasavsko hribovje	Območje sestavlja več različnih naravovarstveno pomembnih enot, skupna so jim predvsem strma ostenja, življenjski prostor ogroženih vrst ptic. Za sotesko Save od naselja Sava do Radeč so značilna karbonatna ostenja, življenjski prostor ogroženih vrst ptic. Tu je tudi značilna vegetacija skalnih razpok. Kopitnik je območje z bogato ilirsko floro in posameznimi alpskimi vrstami ter endemiti. Območje poraščajo bukovi gozdovi, v manjšem delu je rastišče črnega bora. Veliko Kozje in Lisca sta v pretežni meri poraščena z bukovimi gozdovi, ki so življenjski prostor zavarovanih vrst hroščev, alpski in bukov kozliček, rogač, močvirski krešič, in netopirjev, na jasnah, oziroma kjer se pojavlja hranilna rastlina, pa je prisoten metulj petelinček. Prevladujoči ilirski flori so primešane posamezne alpske vrste. Griče in prepadne stene v vse smeri najpogostejše pa v smeri vzhod – zahod ločujejo potoki in reke, ki so pomemben življenjski prostor ogroženih vodnih vrst: koščak, ribe, dvoživke, žuželke. Prepredeno vodno omrežje povezujejo sotočja treh velikih rek: Save, Savinje in Gračnice. Na območju so stalna gnezdišča kolonij sivih čapelj.	8.139
63700	Sava od Radeč do državne meje	Ravninski odsek Save na krško-brežiškem polju od Krškega do izliva Sotle, kjer ustvarja reka prostrano poplavno ravnico, je območje velike raznolikosti habitatov na razmeroma majhnem prostoru. Ohranjena prodišča, odseki erodiranih sten, občasno poplavljenе struge, stalne mrtvice, loke in fragmenti nižinskih poplavnih gozdov, nudijo življenjski prostor številnim zavarovanim in ogroženim vrstam. Med vrstami rib so to bolen, upiravec, zvezdogled in velika nežica, prisotnih je devet vrst dvoživk, pestra pa je tudi favna ptic. Fragmenti mehkolesnega poplavnega gozda v povezavi z ostanki topolovih nasadov ter pasovi obrežne vegetacije ob potokih Močniku in Strugi, so habitat saproksilnih hroščev (škrlatni kukuj, puščavnik, rogač) in polža vrste ozki vrtenec. Na desnem obrežju so v območju Vrbine ohranjeni fragmenti nekdanj obsežnih suhih travnišč, ki so pomembni kot rastišča kukavičevk.	2.858

Slika 3: Ekološko pomembna območja na Kumu in okolici

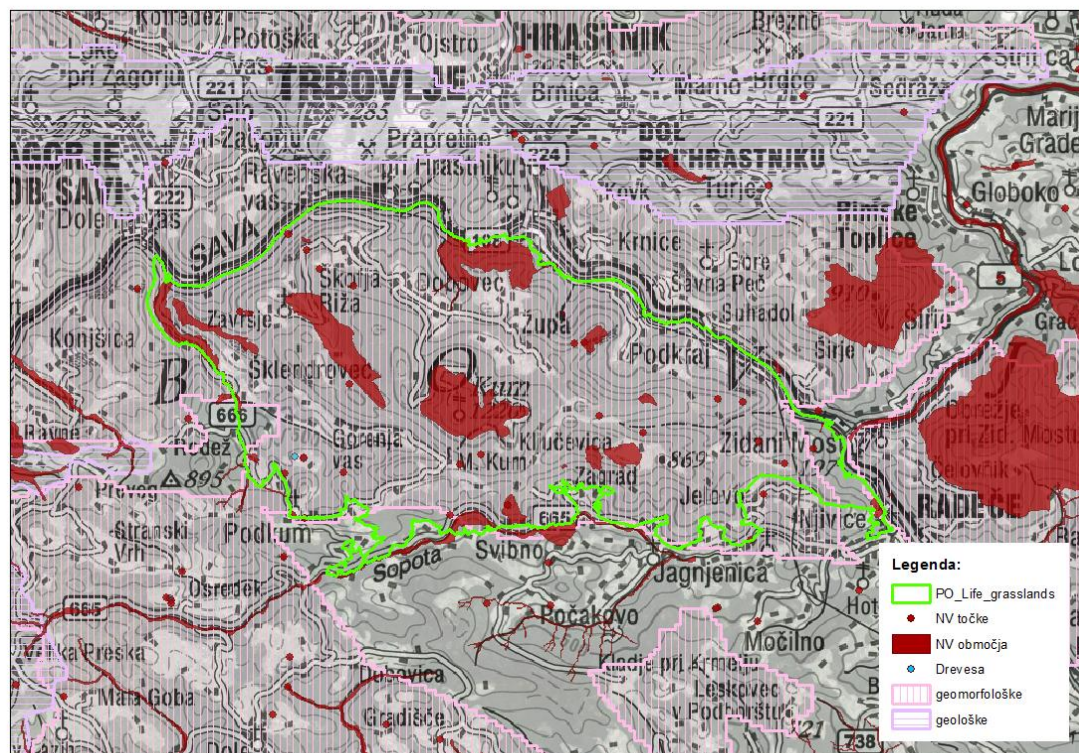
2.2.1.3 Naravne vrednote (NV)

Preglednica 4: Naravne vrednotev projektnem pod-območju Kum

#	ID.	IME	POMEN	KRATKA OZNAKA	ZVRST	POVR. NV (ha)
1	42084	Turkov prepad	državni	Poševno ali stopnjasto brezno	GEOMORFP	/
2	42086	Krajškova luknja	državni	Brezno	GEOMORFP	/
3	48950	Jama nad Hočevarjem	državni	Jama z breznom in etažami, poševna jama	GEOMORFP	/
4	48951	Brezno Boriče	državni	Brezno	GEOMORFP	/
5	48952	Mamula	državni	Spodmol, kevdr	GEOMORFP	/
6	42085	Drakslerjev prepad	državni	Brezno	GEOMORFP	/
7	41091	Jama v Burgi	državni	Spodmol, kevdr	GEOMORFP	/
8	41092	Jama pri Jazbinah	državni	Jama z breznom in etažami, poševna jama	GEOMORFP	/
9	5523 OP	Kozlova gora - nahajališče fosilov	lokalni	Nahajališče kredne fosilne morske mikro in mezofavne na severnem pobočju Kozlove gore	GEOMORF, GEOL	/
10	5586	Votlina v stolpu	državni	Jama v stolpu pri Podkraju	GEOMORFP	/
11	5516	Medvedova lipa	lokalni	Lipa pri domačiji Dolšek v Ključevici južno od Kuma	DREV	/
12	5529	Završje - izvir	lokalni	Izvir pod skalno pečino zahodno od Završja	HIDR	/
13	41079	Jama Mitošice	državni	Jama stalni izvir	GEOMORFP	/
14	5767	Zavrate - jama	državni	Jama pod Cumarjem v gozdu pod kmetijo Zupancič v Zavratih	GEOMORFP	/
15	1014	Mitovščica - izvir	državni	Kraški izvir desnega pritoka Save pred železniško postajo v Trbovljah	HIDR	/

#	ID.	IME	POMEN	KRATKA OZNAKA	ZVRST	POVR. NV (ha)
16	48917	Cemkov prepad	državni	Poševno ali stopnjasto brezno	GEOMORFP	/
17	48925	Turška jama	državni	Spodmol, kevdr	GEOMORFP	/
18	48926	Uraničev Prepad	državni	Brezno	GEOMORFP	/
19	5758	Čimerno - jama	državni	Jama v Škratovi dolini vzhodno od čimernege	GEOMORFP	/
20	5764	Blajevo brezno	državni	Brezno južno od Zavrta	GEOMORFP	/
21	7915	Podkum - jesen	lokalni	Jesen pri hiši št. 2 v Podkumu	DREV	/
22	7921	Gračišarjevi hruški	lokalni	Hruški v sklopu sadnega drevja pri Gračišarju v Podkumu	DREV	/
23	48922	Molitka	državni	Spodmol, kevdr	GEOMORFP	/
24	49626	Jama Dularjev breg	državni	Spodmol, kevdr	GEOMORFP	/
25	41851	Jama pri Njivicah	državni	Spodmol, kevdr	GEOMORFP	/
26	5766	Pihovec	lokalni	Levi pritok Sopote v Zagradu	HIDR	/
27	5570	Bajdetov graben s slapovi	lokalni	Soteska Bajdetovega grabna, desnega pritoka Save, z več slapovi pri Podkraju	GEOMORF, HIDR	/
28	5593	Matica - osamelci	lokalni	Osamelci severovzhodno od Matice pri Podkraju	GEOMORF	/
29	5768	Čimerno - vrtača	lokalni	Vrtača v Čimerne	GEOMORF	/
30	5769	Zagrad - skalni osamelci	lokalni	Skalni osamelci severno od Zagrada	GEOMORF	/
31	5626	Završje - skalna pečina	lokalni	Skalna pečina zahodno od vasi Završje	GEOMORF	/
32	5533	Završki čeren	lokalni	Skalne pečine nad Mitovskim slapom zahodno od Škofje Riže	GEOMORF	/
33	5761	Curk	lokalni	Potok s slapiščem pri Radečah	HIDR	/
34	5771	Brus - skalna pečina	lokalni	Skalna pečina severno od Radeč	GEOMORF	/
35	5596V	Matica - gozdni rezervat	lokalni	Gozdni rezervat severno od Matice	EKOS	/
36	5605	Babji zob	lokalni	Skalni osamelec severno od Zagrada	GEOMORF	/
37	296	Sopota	državni	Desni pritok Save do naselja Jurjevca	HIDR, EKOS	/
38	5754	Podkraj - skalni osamelec	lokalni	Skalni osamelec južno od Podkraja v Škratovi dolini	GEOMORF	/
39	5765	Babe	lokalni	Skupina skalnih osamelcev zahodno od Čimernege	GEOMORF	/
40	5759	Grajski hrib	državni	Hrib na desnem bregu Sopote severno od Svibna	GEOMORF, BOT, ZOOL	/
41	5574	Okrogi	lokalni	Skalna vrhova na desnem bregu Save nad Podkrajem	GEOMORF	/
42	5522	Ribnik - soteska	lokalni	Soteska potoka Ribnik, desnega pritoka Save med Trbovljami in Hrastnikom s številnimi slapovi in brzicami	GEOMORF, HIDR	/
43	5531	Šklendrovec	lokalni	Soteska desnega pritoka Save s slapišči in šumelišči, južno od Zagorja ob Savi	HIDR	/
44	160V	Kum f ovršje	državni	Ovršje Kuma z nahajališči varovanih rastlinskih in živalskih vrst ter njihovih habitatov in habitatnih tipov	BOT, ZOOL, GEOMORF	/
45	5594	Izvirišče	lokalni	Sotočje štirih potokov pri Podkraju	HIDR	/
46	1012	Mitovski slap	državni	Lehnjakov slap na desnem pritoku Save pred železniško postajo v Trbovljah	GEOMORF, HIDR, GEOL	/
47	5770	Zidani Most - spodmoli	lokalni	Konglomeratni spodmoli na desnem bregu Save zahodno od Zidanega Mosta	GEOMORF	/
48	5536	Krvava peč - Planina - greben	lokalni	Začetek Kumljanskega slemenca	GEOMORF	/
49	5537V	Čebulova dolina	lokalni	Kraška dolina pod Kozlovo goro	GEOMORF	/

Slika 4: Naravne vrednote v projektnem pod-območju Kum in okolici

2.2.1.4 Zavarovana območja (ZO)

Preglednica 5: Zavarovana območja

#	ŠT.	IME	VRSTA	PREDPIS (URADNA OBJAVA)	OPIS	POVRŠINA ZO (ha)
1	987	Lipa v Podkumu pri hiši št. 1	naravni spomenik	Odlok o razglasitvi dendroloških naravnih spomenikov (<i>Uradni vestnik Zasavja</i> , 2/1996)		/
2	988	Jesen v Podkumu pri hiši št. 2	naravni spomenik	Odlok o razglasitvi dendroloških naravnih spomenikov (<i>Uradni vestnik Zasavja</i> , 2/1996)		/
3	989	Lipa pri cerkvi v Podkumu	naravni spomenik	Odlok o razglasitvi dendroloških naravnih spomenikov (<i>Uradni vestnik Zasavja</i> , 2/1996)		/
4	1692	Skalna pečina pod Završjem	naravni spomenik	Odlok o razglasitvi naravnih znamenitosti, arheoloških območij ter kulturnih in zgodovinskih spomenikov na območju občine Trbovlje (<i>Uradni vestnik Zasavja</i> , 4/1996)	Pečine so del prepadnih strmin na severozahodu pod planoto na kateri je zaselek Završje. Kamenina je iz debeložrnatega, pretežno masivnega dolomita, na položnejših krajih poraščena s termofilno vegetacijo. Pobočje pod pečino se imenuje Pod skalo. Tam je tudi zanimiv izvir v poševni skalnati prepoki.	1
5	1693	Završki čeren	naravni spomenik	Odlok o razglasitvi naravnih znamenitosti, arheoloških območij ter kulturnih in zgodovinskih spomenikov na območju občine Trbovlje (<i>Uradni vestnik Zasavja</i> , 4/1996)	Sava je pri poglobljanju struge razkrila vrsto prepadnih pečin iz debeložrnatega, pretežno masivnega dolomita. Pečina je visoka okrog 75 m, vznožje na višini 550 m.	/
6	1695	Greben Krvava Peč-Planina	naravni spomenik	Odlok o razglasitvi naravnih znamenitosti, arheoloških območij ter kulturnih in zgodovinskih spomenikov na območju občine Trbovlje (<i>Uradni vestnik Zasavja</i> , 4/1996)	To je začetek enotnega kumljanskega slemena, ki se vleče vse do Radeč in je del litijske antiklinale. V grebenu je več skalnih čeri s krušljivimi, rdečimi stenami iz debeložrnatega, pretežno masivnega apnenca, ki padajo v glavnem v šklendrovo dolino. Na prisojnih straneh jih zarašča zanimiva termofilna vegetacija. Od Save proti Kumu si sledijo: Krvava peč (570 m), Slivec (605 m), Planina (713 m). To so izredne razgledne točke na savsko sotesko od Zagorja do Trbovelj.	123
7	1696	Čebulova dolina	naravni spomenik	Odlok o razglasitvi naravnih znamenitosti, arheoloških območij ter kulturnih in zgodovinskih spomenikov na območju občine Trbovlje (<i>Uradni vestnik Zasavja</i> , 4/1996)	Dolina leži pod Kozlovo goro v dinarski smeri (SZ-JV) in predstavlja zanimivo geomorfološko tvorbo kraške doline, kjer se je kmetijstvo (njive, košenice), prilagodilo terenskim razmeram. Slikovita okolica, smrekovi gozdovi, pestra vegetacija. Zaselki: V Dolu in posamezne domačije.	71

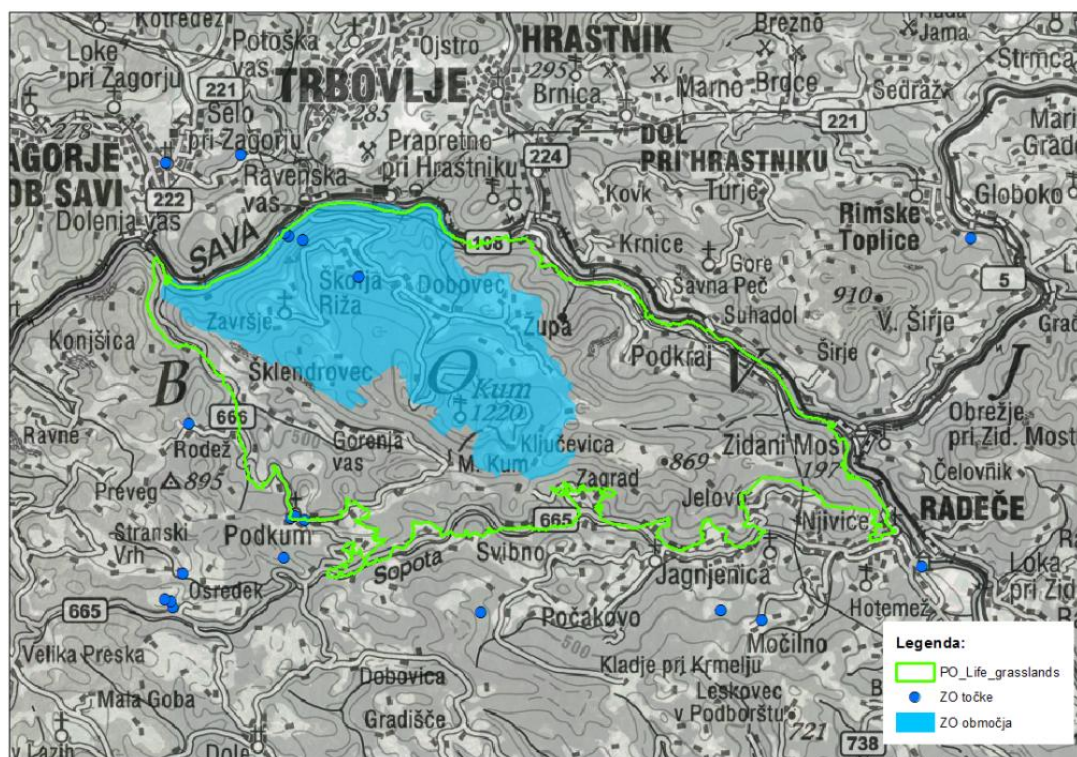

8	1697	Soteska Ribnika	naravni spomenik	Odlok o razglasitvi naravnih znamenitosti, arheoloških območij ter kulturnih in zgodovinskih spomenikov na območju občine Trbovlje (<i>Uradni vestnik Zasavja</i> , 4/1996)	Divja in slikovita je soteska potoka Ribnik, ki se izliva v Savo na občinski meji Trbovlje-Hrastnik pri Doležaku. Bregovi so strmi mestoma okrašeni s skalnimi čermi iz pretežno masivnega dolomita. Glavni potok izvira v zatrepu doline v vznožju melišča poraščenega z gozdno vegetacijo. Glavni izvir v tolmunu pod veliko skalo, v bližini še manjši izvir pod javorjem in brestom. Šumenje vode se sliši daleč v notranjost debelokamnatega melišča. V spodnjem delu je več brzic in manjših slapov. Tu sta tudi dva zajetja za pitno vodo hrastniške občine. Levi pritok je bolj slapovit. V spodnjem delu ima 6 položnejših slapov (45-60°), visokih 5-10 m. Nato je nekaj manjših slapov najvišje približno 6 m visok slap. Ta del je zatrpan s podrtim drevjem.	27
9	1698	Turkova prepad	naravni spomenik	Odlok o razglasitvi naravnih znamenitosti, arheoloških območij ter kulturnih in zgodovinskih spomenikov na območju občine Trbovlje (<i>Uradni vestnik Zasavja</i> , 4/1996)	Brezno se nahaja na višini 753 m. Je ovalne oblike približno 9 x 4 m veliko in 37 m globoko. Okolico porašča bukovo-smrekov gozd.	/
10	1699	Izvir Mitovščice	naravni spomenik	Odlok o razglasitvi naravnih znamenitosti, arheoloških območij ter kulturnih in zgodovinskih spomenikov na območju občine Trbovlje (<i>Uradni vestnik Zasavja</i> , 4/1996)	Kratek desni pritok Save Mitovščica izvira na koncu kratke zagatne doline, približno 50 m nad reko pod 80 m visoko previsno in navpično steno. Leta 1953 je TPD Kum poglobilo izvir in vsekala rov do izvirnega sifonskega jamskega jezera, dolgega 30 m. Prostor je visok do 10 m, širok do 7 m. Okoli leta 1971 so napravili zajetje, zgradili jamo, tako da je nedostopna.	/
11	1700	Mitovski slap	naravni spomenik	Odlok o razglasitvi naravnih znamenitosti, arheoloških območij ter kulturnih in zgodovinskih spomenikov na območju občine Trbovlje (<i>Uradni vestnik Zasavja</i> , 4/1996)	V savski dolini je med Ljubljano in hrvaško mejo Mitovski slap, najpomembnejši slap. Najlepše je viden s savskega postu. Sestavljen je iz zgornjega in spodnjega dela. Ob suši včasih presahne kar je posledica zajetja za pitno vodo na izviru Mitovščice. Najbolj atraktiven je spodnji slap, kjer voda pade preko 15 m visoke stopnje v precejšen tolmun, ki ga je izdolbla v tektonsko zdrobljenem dolomitu in breči. Zgornji slap je visok okrog 8 m. Voda je v preteklosti tekla naravnost proti Savi. Iz vode se je izločal lehnjak, stvorila se je veliko lehnjakova kopica, ki je zaprla ravni tok, struga se je umaknila v desni kot. Ime potoka in slapu izvira še iz prejšnjih časov, ko je bila pri Kosmovi domačiji ena izmed 15 mitnic, ki so bile razvrščene od Zaloga do hrvaške meje.	/
12	1701	Šklendrovec	naravni spomenik	Odlok o razglasitvi naravnih znamenitosti, arheoloških območij ter kulturnih in zgodovinskih spomenikov na območju občine Trbovlje (<i>Uradni vestnik Zasavja</i> , 4/1996)	Večji hudourniški potok, ki s pahljačastim zgornjim potočjem zbira vodo širokega območja. Naravne znamenitosti so predvsem v spodnjem kanjonskem delu potoka, obdanega s strmimi bregovi, zanimivimi geomorfološki tvorbi, brzicami. Flora in favna sta v tej hladni soteski ekstrapozitivno alpska: <i>Dianthus sylvestris</i> , <i>Aster bellidiastrum</i> , <i>Arabis alpina</i> , <i>Pinguicula alpina</i> , <i>Sesleria varia</i> , <i>Saxifraga tenella</i> , <i>Cerastium subtriflorum</i> , <i>Rhododendron hirsutum</i> , <i>Minuartia capillacea</i> , <i>Peltaria alliacea</i> .	2

13	1710	Golica krednih kamenin	naravni spomenik	Odlok o razglasitvi naravnih znamenitosti, arheoloških območij ter kulturnih in zgodovinskih spomenikov na območju občine Trbovlje (<i>Uradni vestnik Zasavja</i> , 4/1996)	Na severnih pobočjih Kozlove gore je zanimiva golica krednih kamenin med velikimi površinami triasnih kamenin. Razvit je rožnat in svetlosiv lapor in lapornat mikritni apnenec, ki vsebuje pole in gomolje roženca. V spodnjem delu apnenca nastopa tanjša plast bazalne breče iz dachsteinskega apnenca. V lapornatem apnencu Kozlove gore so najdene <i>Globotruncana lapparenti tricarinate</i> , <i>G. lapparenti lapparenti</i> , <i>G. cf. Arca</i> , <i>Globotruncana sp.</i> , <i>Gümbelina sp.</i> in <i>Globigerine</i> . V laporju, ki leži pod apnencem o najdene naslednje vrste nanoplanktona: <i>Watznaueria barnese</i> in <i>Prediscosophaera cretacea</i> . Verjetno pripadajo te plasti senonijski stopnji.	13
14	1711	Krajinski park Kum	krajinski park	Odlok o razglasitvi naravnih znamenitosti, arheoloških območij ter kulturnih in zgodovinskih spomenikov na območju občine Trbovlje (<i>Uradni vestnik Zasavja</i> , 4/1996)	Območje Krajinskega parka Kum se dviga najvišje v vrh Kuma (1.220 m), pravijo mu tudi dolenski Triglav zaradi njegove impozantne lege. Območje je zelo zakraselo s številnimi globokimi vrtačami, znana so tri kraška brezna (Turkov prepad, Krajškova luknja, Drakslerjev prepad); slednje brezno je že zasuto. Kraški izviri pod planoto. Izredno slikovite kulturne krajine z zaselki Dobovec, Ključevica, Škofja riža, Završje, Mali Kum. Cerkev sv. Neže poudarja dominanco vrha. Obširno razgledališče skoraj po celotni Sloveniji. Floristično je Kum zelo zanimiv vrh: bogata flora v gozdovih in na gorskih travnikih: <i>Lilium</i> (vse tri vrste), <i>Orchis globosa</i>, <i>O. tridentata</i>, <i>O. mascula</i>, <i>O. sambucina</i>, <i>Oceloglossum viride</i>, <i>Gymnadenia odoratissima</i>, <i>G. conopsea</i>, <i>Viola alpestris</i>, <i>V. collina</i>, <i>Gentiana verna</i>, <i>Gentianella anisodonta</i>, <i>Scabiosa hladnikiana</i>, <i>Centaurea triumfetti</i>. Za kumsko višavje so značilne visokogorske bukove združbe preddinarskega fitogeografskega teritorija (<i>Isophyro-Fagetum</i>, <i>Savensi-Fagetum</i>), katerih lokacije v Sloveniji so le še na Gorjancih, Boču, Pohorju. Zoološka lokaliteta: tipično najdišče hrošča <i>Anophtalmus kumensis</i> in najdišče metulja <i>Parnassius apollo leimdorferi</i>. Pomembnejši vidiki, ki posebno odlikujejo to območje: • znanstveni vidik: preučevanje flornih elementov, • ekološki vidik: zaščita redkih in ogroženih rastlinskih vrst, • krajinsko oblikovni vidik: na tem območju je veliko starih pričevanj človeka, ki se odražajo v značilni oblikovanosti kulturne krajine, • rekreacijski vidik: na Kum vodi več planinskih poti, smučišča Lontovž, Trotovník, smučarska skakalnica na Dobovcu, možnost druge rekreacije v naravi. Meja Krajinskega parka Kum poteka po meji Krajevne skupnosti Dobovec na desni strani Save. (Več o varstvenem režimu, namembnosti in razvojnih usmeritvah v Lenarčič, M. (1986): Predlog za razglasitev naravnih znamenitosti v občini Trbovlje. Celje: Zavod za spomeniško varstvo.)	2.232

Vir: Lenarčič, M. (1986): Predlog za razglasitev naravnih znamenitosti v občini Trbovlje. Celje: Zavod za spomeniško varstvo.

Slika 5: Zavarovana območja v projektne pod-območju Kum in okolici

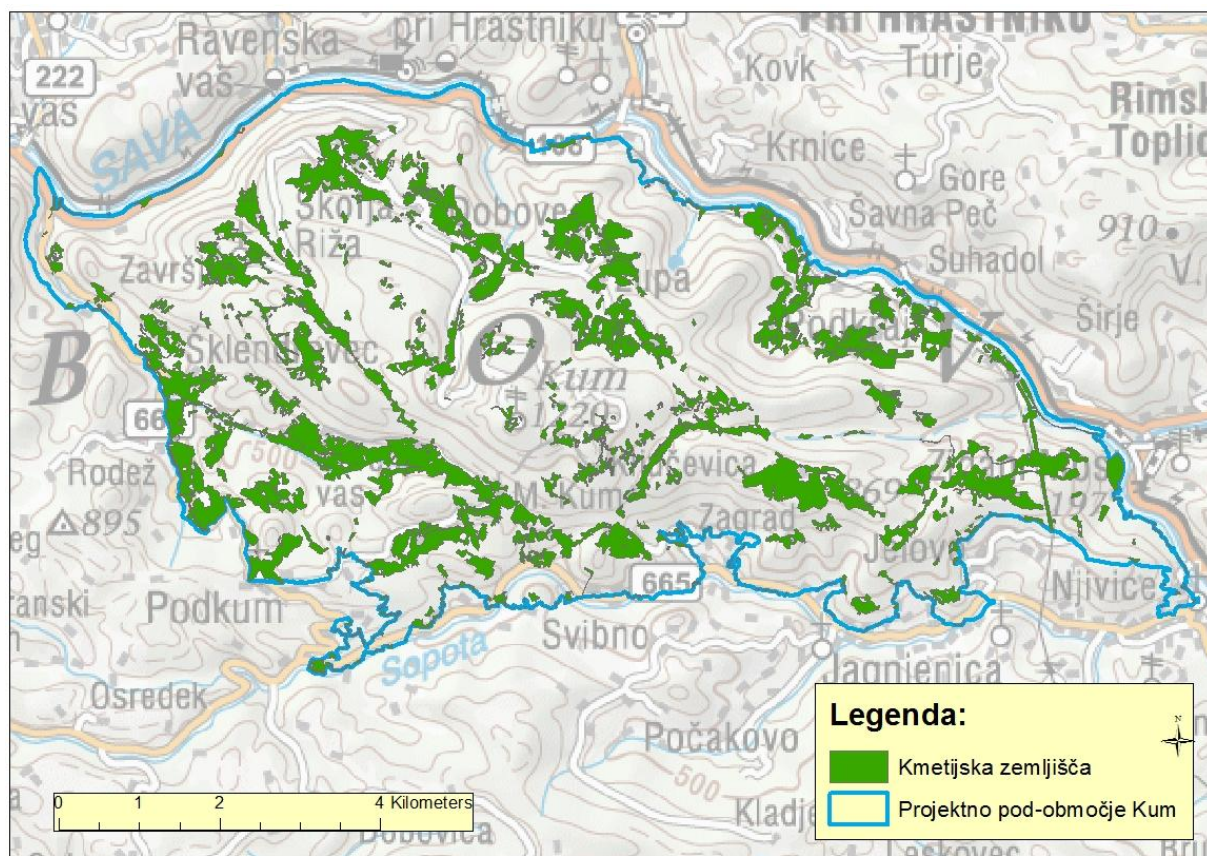

2.2.2 Kmetijstvo

Preglednica 6: Kmetijska zemljišča

OBČINA	KMETIJSKE POVRŠINE PO NAMENSKI RABI	DEJANSKA RABA TAL – KMETIJSKE POVRŠINE (ha)	DEJANSKA RABA TAL – KMETIJSKE POVRŠINE V ZARAŠČANJU (ha)*
Trbovlje	401,60 ha	355,07 ha	46,53 ha
Hrastnik	160,52 ha	148,07 ha	12,45 ha
Radeče	374,84 ha	349,69 ha	25,15 ha
Zagorje ob Savi	445,81 ha	408,09 ha	37,72 ha

Opombe: * - zajete kmetijske površine dejanske rabe tal, v različnih fazah zaraščanja (1410, 1500, 1800)

Slika 6: Kmetijska zemljišča v projektnem pod-območju Kum

2.3 PROSTORSKO IN SEKTORSKO NAČRTOVANJE

2.3.1 Prostorsko načrtovanje

Za prostorske ureditve lokalnega pomena predpisuje Zakon o prostorskem načrtovanju (Ur. l. RS, št.33/07, 108/09) obvezno izdelavo dveh prostorskih aktov, to sta občinski prostorski načrt (OPN) in občinski podrobni prostorski načrt (OPPN).

Preglednica 7: Veljavni prostorski akti

OBČINA	VELJAVNI PROSTORSKI AKT	OBJAVA
Trbovlje	Odlok o Občinskem prostorskem načrtu občine Trbovlje	Uradni vestnik Zasavja, št. 29/2015
Hrastnik	Odlok o Občinskem prostorskem načrtu občine Hrastnik	Uradni vestnik Zasavja, št. 2/2016
Radeče	Odlok o Občinskem prostorskem načrtu občine Radeče	Uradni list RS, št. 99/2011
Zagorje ob Savi	Odlok o Občinskem prostorskem načrtu občine Zagorje ob Savi	Uradni list RS, št. 65/2011

2.3.2 Kmetijstvo – kmetijsko okoljski ukrepi, pod-ukrepi in operacije

Programa razvoja podeželja 2014-2020

Program razvoja podeželja (PRP) je skupni programski dokument Slovenije in Evropske komisije, ki predstavlja programsko osnovo za črpanje finančnih sredstev iz Evropskega kmetijskega sklada za razvoj podeželja (EKSRP).

V obdobju 2014–2020 se v okviru Programa razvoja podeželja izvaja 13 ukrepov. Določeni ukrepi se nadalje delijo na pod ukrepe oz. operacije.

V letu 2015 je bilo na projektnem pod-območju Kum 198 kmetijskih gospodarstev, od tega jih je bilo v ukrepe KOPOP oz. v ekološko kmetovanje vključenih 14 gospodarstev (7,07,9 %).

Na projektnem pod-območju Kum so kmetje vključeni v naslednje KOPOP ukrepe:

- Trajno travinje II (TRZ II OSL) 4 kmetije;
- Posebni traviščni habitati, Ukrep HAB_KOS (4 kmetije);
- Posebni traviščni habitati, Ukrep HAB_MRVA (1 kmetija);
- Posebni traviščni habitati, Ukrep HAB-ORGG (4 kmetije);
- Visokodebelni travniški sadovnjak, Ukrep KRA_VTSA (3 kmetije);
- Ohranjanje habitatov strmih travnikov, Ukrep KRA_SSO (9 kmetij).

V pod-območju Kum znaša skupna površina ukrepov KOPOP na rabi 1300 (trajno travinje) 61,06 ha in na rabi 1222 (ekstenzivni travniški sadovnjak) 1,25 ha .

V ukrep Ekološko kmetovanje je na območju projektnega pod-območja Kum vključeno 15 kmetij.

Na projektnem pod-območju Kum delujeta KGZ Celje in KGZ Ljubljana.

2.3.3 Gozdarstvo – Gozdnogospodarski načrti

Preglednica 8: Veljavni gozdnogospodarski načrti

Gozdnogospodarsko območje (GGO)	Gozdnogospodarska enota (GGE)	Obdobje trajanja načrta	
		od	do
GGO Ljubljana	Kum – Dobovec	2016	2025**
GGO Ljubljana	Hrastnik	2015	2024
GGO Brežice	Radeče - Mokronog	2015	2024

* Gozdnogospodarske enote, v katerih se izvajajo/načrtujejo aktivnosti na terenu

** GGN za GGE Kum – Dobovec je v javni razgrnitvi in tik pred sprejemom

Vir: http://www.mkgp.gov.si/fileadmin/mkgp.gov.si/pageuploads/zoranj/ggn_nacrtovanje/seznam_gge.pdf

2.4 LASTNIŠTVO GLEDE NA RABO TAL

Preglednica 9: Struktura lastništva na projektnem pod-območju Kum (območje aktivnosti)

ZASEBNA LAST.	DRŽAVNA LAST.	OBČINSKA LAST.	LAST. DRUGIH PRAVNIH OSEB (JAVNO DOBRO)	SKUPAJ	%
1224 ha	/	/	/	1224	100%

2.4.1 Kmetijska zemljišča

Na območju Kuma agrarne in pašne skupnosti nimajo v lasti oz. ne upravljajo s kmetijskimi zemljišči.

2.5 FIZIČNE ZNAČILNOSTI OBMOČJA

2.5.1 Klimatske značilnosti

Projektno pod-območje Kum leži v osrednjem delu Slovenije in sega v osrednje zahodni del Posavskega hribovja. Reliefna oblikovanost in nadmorska višina v veliki meri vplivata na podnebne značilnosti območja. Za celotno območje je značilno zmerno celinsko podnebje osrednje Slovenije, ki je nekoliko bolj ostro v najvišjih legah. S povprečno temperaturo 19 °C je julij najtoplejši mesec, medtem ko je januar s povprečno temperaturo -1 °C najhladnejši mesec. Povprečna količina padavin se giblje med 1.200 in 1.300 mm, z viškom padavin v juniju, najbolj sušna meseca pa sta januar in februar.

Na podnebne značilnosti dolinskega dna ob reki Savi in strma pobočja nad dolinskim dnem v veliki meri vpliva reliefna oblikovanost Savske doline. Za dolinsko dno ob reki Savi, ki leži na nadmorski

višini od 195 do 210 m je zaradi ozkosti dolinskega dna in zmanjšane prevetrenosti značilen pojav temperaturnega toplotnega obrata ter z njo povezana nižja temperatura in megla.

Nad dolinskim dnom Save, ko se desno pobočje doline do nadmorske višine 600 m strmo dviga do roba kraške planote, so senčne lege zaradi krajšega časa sončnega obsevanja hladnejše, medtem ko so naj tej nadmorski višini prisojna pobočja pritokov Šklendrovca in Sopote, zaradi večje osončenosti toplejša.

Planotasto in manj razčlenjeno zakraselo območje na nadmorski višini od 600 do 900 m je nad mejo temperaturne inverzije. V pasu na nadmorski višini med 900 in 1.220 m, se zaradi višje nadmorske višine prepleta zmerno celinsko podnebje osrednje Slovenije in podnebje nižjega gorskega sveta. Za območje je značilno ostrejšje podnebje s toplimi poletji in hladnimi zimami, z dolgo trajajočo snežno odejo (nad 100 dni na leto). Na Kumu je julijsko povprečje 14,1 °C, januarsko -3,7 °C. (Vir: Slovenija, pokrajine in ljudje).

2.6 PRETEKLA RABA TRAVIŠČ OBMOČJA

Prebivalci območja so dolgo živeli od samooskrbnega kmetijstva, zaposlitvene priložnosti, sprva v premogovništvu, nato pa tudi v industriji v Zasavskem revirju, pa sta povzročili velik odliv delovne sile s podeželja in deagrarizacijo območja. Danes večini delovno aktivnim prebivalcem, ki so lastniki kmetije le ta ne predstavlja najpomembnejšega vira za preživetje. Na območju prevladujejo polkmečka kmetijska gospodarstva, ko lastniki zemljišč obdelujejo le lastno zemljišče na manjših kmetijah.

Odraž zahtevnejših naravnih pogojev ter družbenoekonomskih gibanj se kaže v le okoli 20 % kmetijskih zemljišč. Intenzivnejše kmetijsko obdelovanje zemlje je omejeno na manjše uravnave na dnu vrtačah in na bolj uravnanem planotastem svetu. Na strmih negozdnih pobočjih prevladujejo ekstenzivni, večinoma ročno košeni suhi travniki. Naravne razmere so bistveno vplivale na življenjske razmere in delovne pogoje ljudi na tem območju. Pretekle in sedanje družbeno-geografske strukture in procesi pa se na podeželju vse bolj odražajo v spremembah v obdelovanju kmetijskih zemljišč, zaradi neekonomičnosti obdelovanja kmetovanja smo priča vse večjemu opuščanju kmetijske rabe in zaraščanju kmetijskih zemljišč ter s tem spreminjanju kulturne krajine. Ker kmetovanje že dolgo časa več ne zagotavlja zadostnega vira za preživetje, so kmetje primorani iskati dodatne vire za preživetje izven kmetije, v bližnjih ali tudi bolj oddaljenih zaposlitvenih okoljih.

Analiza stanja živali leta 2006 in 2015 je pokazala upad kmetij, ki redijo živali. V letu 2006 je na območju projektnega pod-območja Kum redilo živali na 147 kmetijskih gospodarstvih, kar predstavlja 79,5% kmetij, v letu 2015 pa je redilo živali na 134 kmetijskih gospodarstvih, kar predstavlja 67,7% kmetij.

Glede na skupino rejnih živali je leta 2006 največ, kar 118 kmetij redilo govedo, kar predstavlja 80,3% vseh kmeti z živalmi. Na 29 (19,7%) kmetijah so redili drobnico, kmetij s perutnino je bilo 21 (14%),

prašiče so redili na 13 kmetijah (8,8%), na 17 kmetijah (11,6%) pa so redili konje. Na Kumu je bilo skupno 730,4 GVŽ, kar je povprečno 4,97 GVŽ na kmetijo.

Tudi leta 2015 je glede na skupino rejnih živali največ, kar 104 kmetij redilo govedo, kar predstavlja 77,6% vseh kmeti z živalmi. Na 29 (21,7%) kmetijah so redili drobnico, kmetij s perutnino je bilo 70 (52,2%), prašiče so redili na 20 kmetijah (14,9%), na 14 kmetijah (10,4%) pa so redili konje. Na Kumu je bilo skupno 730,6 GVŽ, kar znaša povprečno 5,45 GVŽ na kmetijo.

Z vidika ohranjanja obdelovalnih kmetijskih zemljišč je pomembno, da se v zadnjih letih ohranja stalež živali na kmetijskih gospodarstvih, zaznan pa je neugoden trend upadanja števila kmetij, ki imajo živali. V letu 2015 se je izvajala tudi analiza paše travojedih živali. Na 29 kmetijah so pasli drobnico, govedo so pasli na 18 kmetijah, na 14 kmetijah so pasli konje, jelenjad pa so pasli na 4 kmetijah.

Na podlagi analize anketnih vprašalnikov pretekle rabe travišč na projektnem pod-območju Kum, ki smo jo izvedli leta 2016 lahko povzamemo naslednje ugotovitve:

Kmetje večinoma obdelujejo svoje travnike, večina jih kosi, zaradi drobne posestne strukture in tradicije se za pašo živine odloča malo kmetov.

Suhe travnike pretežno pokosijo 1x, le včasih 2x (okrog 15.8.), večinoma je prva košnja po 30. juniju, saj je zaradi večje nadmorske višine in posledično kasnejše vegetacije, trava prej niti ne dozori. Kot zanimivost, ki so nam jo povedali, da so nekoč kmetje prvo košnjo opravili šele, ko je dozorela kumina ali »kiml« (sredi julija). Pokošeno travo posušijo na travniku.

Gnojenje suhih travnikov se ne izvaja, izjemoma 1x letno ali ostajajo le iztrebki živali v času paše.

Lesno vegetacijo odstranjujejo sproti vsako leto (jeseni, zgodaj spomladi), ravno tako s košnjo odstranjujejo tujerodne rastline, ki pa se še ne razrašča na večjih površinah.

2.7 IZBRANE EKOLOŠKE IN BIOLOŠKE ZNAČILNOSTI OBMOČJA

Preglednica 10: Ciljne kvalifikacijske vrste/habitatni tipi projekta vezane na Naturo 2000

KODA	IME VRSTE/HT	EKOLOŠKE ZAHTEVE	OHRANITVENO STANJE V CELINSKI BIOGEOG. REGIJI	CONA (ha)	PROJEKTNO POD-OBMOČJE (%)
6210(*)	Polnaravna suha travišča in grmiščne faze na karbonatnih tleh (<i>Festuco-Brometalia</i>) (*pomembna rastišča kukavičevk)	Ta habitatni tip sestavljajo travniki ali pašniki na apnencih, dolomitih, redkeje na flišu ali peskih in starih prodiščih. Njihova rastišča so suha, svetla in topla, podlaga je nevtralna ali rahlo bazična, z malo hranili. Ne prenesejo gnojenja, razen na zelo pustih tleh, kjer uspevajo tudi ob zmernem gnojenju. Poraščajo pobočja gričevij (razen severnih), kjer so plitva, mestoma razgaljena tla. Ne prenesejo močne vlage, kakor tudi ne zastajanja vode. Potrebujejo ekstenzivno pašo ali košnjo 1-2-krat letno, prvič po odvetu večine travniških rastlin, brez gnojenja, s sušenjem sena na travniku, ne škodi jim paša na koncu sezone (avgust-oktober). V Sloveniji se ta habitatni tip pojavlja raztreseno na primernih površinah (negnojeno, zlasti karbonatna tla, prisojna pobočja). Ogrožajo ga gnojenje travnikov, baliranje sena, spreminjanje travnikov v njive, zaraščanje z lesnimi vrstami, ponekod tudi planinarjenje in izgradnja infrastrukture.	Slabo stanje - se slabša	246,67	4%

1065	travniški postavnež (<i>Euphydryas aurinia</i>)	Zelo variabilna vrsta, za katero je poleg geografske značilna še ekološka variabilnost. Potrebuje vlažne do polsuhe in suhe vrstno bogate travnike ter grmišča, gozdne robove in obrežja voda od nižin do visokogorja. V Sloveniji je zastopan s tremi tipi populacij: vlažni travniki: gosenice potrebujejo rastoče hranilne rastline, predvsem travniško izjevko (<i>Succisa pratensis</i>) v času od poletja do pomladi; suhi travniki: gosenice potrebujejo rastoče hranilne rastline, predvsem navadni grintovec (<i>Scabiosa columbrioides</i>) v času od poletja do pomladi; visokogorje: gosenice potrebujejo za prehrano ustrezne hranilne rastline, predvsem različne vrste sviščev (<i>Gentiana</i> sp.) od poletja do pomladi. Gosenice se hranijo in prezimujejo skupinsko v svileni mreži s katero obdajo spodnji del rastline. Odrasli metulji potrebujejo cvetoče medonosne hranilne rastline na ekstenzivnih travnikih ter okoliških grmiščih in gozdnih robovih v času od konca aprila do začetka junija, visokogorske populacije pa v času od junija do julija. Ogrožajo ga opuščanje ekstenzivnega gospodarjenja in zaraščanje travnikov, po drugi strani pa intenzifikacija travišč in s tem izguba ustreznih prehranjevalnih habitatov. Populacije na vlažnih travnikih ogrožajo hidromelioracijski posegi, nekatere populacije pa so ogrožene tudi zaradi urbanizacije in neposrednega uničevanja habitata. Bistven habitat: ekstenzivna vlažna, polsuha in suha travišča z grmišči in gozdnim robom.	Neugodno stanje-se slabša	832,29	14%
------	---	---	---------------------------	--------	-----

1303	mali podkovnjak (<i>Rhinolophus hipposideros</i>)	Živi v toplih zavetrnih dolinah z listopadnim drevjem in grmičevjem, najbolj mu ustrezajo zakrasela območja s kraškimi jamami. Zimska zatočišča so globlji deli jam s T 5–11 °C, med poletnimi zatočišči pa so prevladujoča podstrešja stavb, redkeje jame. Območje dejavnosti je do cca. 250 ha, prehranjevalni habitat pa je gozd, voda, pašniki. Je žužkojed, prevladujejo nočni metulji, mrežekrilci in mladoletnice. Glavna grožnja je vznemirjanje na zatočiščih in kotiščih (vandalizem, motnje, neustrezne prenove zgradb). V jamah je vrsta izpostavljena vandalizmu ali motnjam s strani obiskovalcev. Bistven habitat: tople zavetrne doline s listavci in jamami.	Slabo stanje - trend ni znan	2661,19	46%
1324	navadni netopir (<i>Myotis myotis</i>)	Živi v odprtih in svetlih listopadnih gozdovih do 1.200 m visoko. Je občasen selivec do 100 km. Poletno zatočišče so stavbe in jame. Ima večje porodniške kolonije. Zimsko zatočišče so jame in stavbe s T 1–12 °C in visoko zračno vlago. Prehranjevalni habitat predstavljajo košeni travniki, sadovnjaki, gozdovi brez podrasti. Plen pobira s tal in listov, predvsem velike žuželke: krešiče, gosenice metuljev, bramorje, kobilice, murne. Območje dejavnosti je do 12 km od zatočišča. Ogroža ga uničevanje življenjskega prostora, neustrezne prenove zgradb in preprečevanje dostopa v zatočišča (jame in drugi podzemni habitati, cerkvena podstrešja, zvoniki, podstrehe drugih objektov). Bistven habitat: jame, kotišča v stavbah in mozaična ekstenzivna krajina okoli zatočišč (travniki, sadovnjaki).	Slabo stanje - trend ni znan	3123,87	54%

Preglednica 11: Ostali habitatni tipi in kvalifikacijske vrste na projektnem pod-območju Kum

Koda vrste / HT	Ime vrste / HT	Ohranitveno stanje v celinski biogeog. regiji	Velikost cone [ha]
HT 9110	Bukovi gozdovi (<i>Luzulo-Fagetum</i>)	Neugodno stanje - se izboljšuje	182
HT 91K0	Ilirski bukovi gozdovi (<i>Fagus sylvatica (Aremonio-Fagion)</i>)	Ugodno stanje	2670
HT 9180	Javorovi gozdovi (<i>Tilio-Acerion</i>) v grapah in na pobočnih gruščih	Neugodno stanje - se slabša	499
HT 91R0	Dinarski gozdovi rdečega bora na dolomitni podlagi (<i>Genisto januensis-Pinetum</i>)	Ugodno stanje	237
4068	navadna obročnica (<i>Adenophora lilifolia</i>)	Neugodno stanje - trend	566

		ni znan	
1037	kačji potočnik (<i>Ophiogomphus cecilia</i>)	Neugodno stanje - stabilno	27
1087*	alpski kozliček (<i>Rosalia alpina</i>)	Neugodno stanje - se slabša	2924
4014	močvirski krešič (<i>Carabus variolosus</i>)	Neugodno stanje - stabilno	1322
1089	bukov kozliček (<i>Morimus funereus</i>)	Ugodno stanje	4460
1078*	črtasti medvedek (<i>Callimorpha quadripunctaria</i>)	Ugodno stanje	1115
1308	širokouhi netopir (<i>Barbastella barbastellus</i>)	Ugodno stanje	5305
1093*	navadni koščak (<i>Austropotamobius torrentium</i>)	Neugodno stanje – se izboljšuje	126

2.8 DRUŽBENO EKONOMSKE ZNAČILNOSTI OBMOČJA

2.8.1 Dejavnosti znotraj območja

2.8.1.1 Varstvo narave

Na ozemlju med Savo, potokom Šklendrovec in Sopoto je večje število naravnih vrednot, različnih zvrsti. Z namenom ohranjanja pomembnejše naravne dediščine je Občina Trbovlje leta 1996 z odlokom širše območje Kuma zavarovala kot krajinski park, za naravni spomenik pa je bilo razglašanih več naravnih znamenitosti, npr.: Mitovski slap, Čebulova dolina, brzice na Savi pri Prusniku, jama Turkova prepad, soteska Šklendrovca. Z raziskovanjem območja pa se je širilo vedenje o rastlinstvu in živalstvu, s tem pa tudi spoznanje o naravovarstvenem pomenu območja Kuma. Območje z veliko raznolikostjo gozdnih in travniških habitatnih tipov, ki so življenjskih prostor redkih in ogroženi vrst, je pomembno tudi za ohranitev ogroženih habitatnih tipov in vrst, ki so varovani s predpisi EU. Zato je bil leta 2004 velik del Posavskega hribovja vključen v evropsko ekološko omrežje varovanih območij Natura 2000.

Z namenom ozaveščanja o pomenu ohranjanja narave je bilo doslej na območju Kuma v sodelovanju z lokalno skupnostjo, društvi, šolami in Zavodom RS za varstvo narave izvedenih kar nekaj naravovarstvenih akcij in dogodkov. Z namenom informiranja o zavarovanem območju so bile na petih lokacijah v območju Krajinskega parka Kum postavljene informativne table, na Prusniku je bila urejena Naravoslovno – zgodovinska učna pot Prusnik, na Dobovcu pa Naravoslovna gozdna učna pot kumskega brezokca, leta 2016 je bila s postavitvijo razstave na prostem »Alpe, kot jih vidijo ptice« obeležena 20. obletnica razglasitve Krajinskega parka Kum.

2.8.1.2 Kmetijstvo

Kmetijstvo je izrazito usmerjeno v živinorejo, natančneje v mlečno in mesno. Živinoreja ja tradicionalno vezana na krmljenje v hlevu ter s tem povezano košnjo travnikov in spraviom suhe krme. Na čas prve košnje v veliki meri vplivajo vremenske razmere, ki pa je po navadi od sredine

junija do sredine julija (med kmetovalci velja spoznanje, da je čas za prvo košnjo takrat, ko dozori kumina). Košnja na travnikih z večjimi nakloni in razgibanim površjem se večinoma izvaja s strižno kosilnico in ročno s koso. Nekoč paša živine ni bila prisotna, se pa sedaj vse več kmetovalcev odloča, da imajo po prvi košnji del časa živino na paši. Na območju je tudi nekaj kmetij, ki so usmerile v ovčerejo. Za preskrbo velikih čred ovac imajo v najemu travnike tudi drugih lastnikov. Ovce so na paši od zgodnje pomladi do pozne jeseni. Travnike, na katerih zaradi plitvih tal ne zraste veliko krme ali kjer jih je zaradi površinske kamnitosti težko kositi, niso gnojeni.

Poljedelstvo je na območju Kuma manj pomembno. Njivsko obdelovanje zemlje se je ohranilo le še na močno okrnjenih površinah v obliki vrtov ob hišah, na vrtače in manjše površine njiv na bolj uravnanem svetu z globljo plastjo zemlje. Med poljščinami prevladuje krompir, fižol, zelje, čebula, pridelava pa je v pretežni meri služi le samooskrbi. Večina njivskih zemljišč se je spremenila v intenzivnejše travnike, na katerih pridelajo več krme za živinorejo, ki je na območju prevladujoča kmetijska panoga.

Visokodebelni travniški sadovnjaki v naseljih in na domačijah bogatijo pestro podeželsko kulturno krajino. Zasajeni z avtohtonimi, klimatskim razmeram prilagojenimi, sadnimi sortami jablan, hrušk, sliv, češenj in orehov ter vzdrževani na tradicionalni ekstenzivni način, so domač vir sadja za raznovrstne pridelke (vino, sok, marmelade, suhe krlje, kis, žgane pijače...). Travniški sadovnjaki zasajeni na trajnem travinju so kot samostojne manjše površine obdelovalnih kmetijskih zemljišč, v večini pa so sestavni del okrasnega vrta v okolici stanovanjske hiše in gospodarskih poslopij. Zemljišče trajnih nasadov visokodebelnih dreves prerašča trava, katero kosijo, redkeje jo popase živina.

2.8.1.3 Gozdarstvo

Na območju Kuma gozdovi pokrivajo okoli 82% površine, od teh je 84% v zasebni lasti za katero je značilna razdrobljena posestna struktura, ostalo (okoli 1000 ha) so državni gozdovi, manjši delež pa je še gozdov lokalnih skupnosti.

Prevladujejo gozdne združbe: predinarsko-dinarsko podgorsko bukovje, predalpsko-alpsko, toploljubno bukovje, osojno bukovje s kresničevjem, kisloljubno bukovje z rebrenjačo, ki uvrščajo gozdove v habitatna tipa Ilirski bukovi gozdovi in bukovi gozdovi (*Luzulo-Fagetum*). Ostale združbe so zastopane z manjšimi deleži.

Zaradi velike reliefne razčlenjenosti in strmih pobočij je okoli 20% gozdov razglašeni za varovalne gozdove. V njih se gospodari predvsem za varovalno funkcijo gozdov z zmanjšanim obsegom ali brez sečenj zaradi stabilnosti gozdov in preprečevanja erozije.

Na območju so pomembne tudi druge ekološke funkcije gozda med katerimi velja izpostaviti funkcijo ohranjanja biotske raznovrstnosti, ki je s prvo stopnjo poudarjena na območjih habitatov nekaterih

redkih in ogroženih vrst, zimovališčih, gnezdiščih in v gozdnem rezervatu Pod Matico. Funkcijo BR poudarjeno na 2. stopnji pa imajo vsi gozdovi na projektnem območju. Pestrost in ohranjenost gozdov na območju se kaže tudi z dejstvom, da so vsi gozdovi del območja NATURA 2000 oz. ekološko pomembnega območja Kum, saj gozdovi dajejo zavetje številnim kvalifikacijskim vrstam in HT.

2.8.1.4 *Rekreacija in turizem*

Zaradi dolgotrajne prevlade rudarsko – industrijskih dejavnosti se na območju nista razvijala turizem in rekreacija. Že Vajkard Valvasor pa je v Slavi vojvodine Kranjske zapisal, da je vrh Kuma s cerkvijo sv. Neže željen cilj številnih romarjev. Dolenjski Triglav, kot ga poimenujejo domačini, je zelo priljubljen med planinci in kolesarji. Na vrh vodi več markiranih planinski poti, dostop z avtomobilom pa je možen po lokalni cesti. V planinski koči na vrhu si je mogoče potešiti žejo in lakoto, s 22 posteljami pa je edini ponudnik prenočitvenih kapacitet (turističnih postelj) na Kumljanskem.

Z zapiranjem premogovnikov in propadanjem industrije se je drastično zmanjšalo število delovnih mest v bližnji okolici, zato so se prebivalci primorani voziti na delo v bolj oddaljene kraje.

Razgiban relief, izjemni naravni pojavi, pestrost rastlinstva in živalstva na območju Kuma ter kmetijstvo, so velik potencial za razvoj raznovrstne turistične ponudbe, razvoj produktov in programov za celostno in kakovostno doživljanje narave ter aktivno preživljanje prostega časa na območju Posavskega hribovja, v osrčju Slovenije. Velik problem za razvoj nove ponudbe pa predstavlja pomanjkanje ustrezne infrastrukture in opreme.

2.8.1.5 *Poselitev, urbanizem in infrastruktura*

Projektno pod-območje Kum obsega 21 naselij s 75,6 km² površine, ki pripadajo štirim občinam (Trbovlje, Zagorje ob Savi, Hrastnik in Radeče). V teh naseljih je na začetku leta 2016 živelo 4.477 prebivalcev.

Zaradi reliefne razčlenjenosti območja se je oblikoval razpršen tip poselitve, z manjšimi gručastimi in razloženimi naselji ter samotnimi kmetijami. Največje naselje je Dobovec, enakomerna razpršena poselitev pa je v manjših naseljih (Borovak pri Podkumu, Čimerno, Gorenja vas, Jagnjenica, Jelovo, Ključevica, Mali Kum, Njivice, Podkraj, Podkum, Sopota, Stari Dvor, Suhadol, Svibno, Šklendrovec, Škofja Riža, Zagrad, Zavrata, Završje, Župa). Množično odseljevanje, ki je bilo značilno za mnoge agrarno prenaseljene pokrajine na Slovenskem, je v Posavskem hribovju omilila možnost zaposlovanja zunaj kmetijstva, zlasti v bližnjih premogovnikih.

Projektno pod-območje Kum je v zadnjih letih doživljalo zelo neugodne demografske trende, saj je samo v obdobju 2012–2016 izgubilo 249 prebivalcev (indeks rasti je znašal 94,7), prebivalstvo pa hitro ostareva, predvsem v najvišje ležečih predelih in na severu preučevanega območja. Najredkeje poseljeni ostajajo osrednji, najvišji predeli območja, kjer živi bistveno manj kot 10 prebivalcev na km²,

medtem ko proti severu in jugu poseljenost narašča, zlasti v dolini Sopot z največjim naseljem Radeče (712,1 prebivalca na km²).

Območje Kuma je po spolni sestavi prebivalstva še najbližje državnemu povprečju (indeks feminitete 102,9), čeprav je ravnovesje v posamezni naseljih osrednjega dela že izrazito porušeno, največkrat s prevlado moških, v posameznih naseljih pa tudi žensk. Glede na skupni prirast prebivalcev v občini je negativen trend zaznati v vseh štirih občinah. Med vsemi projektnimi območji pa ima primerjalno najbolj ugodno izobrazbeno sestavo (16, 2 % prebivalcev ima višje ali visokošolsko izobrazbo, 30,2 % pa le (ne)dokončano osnovno šolo. Pozitivno lahko vrednotimo tudi dosežen socialni kapital, ki se izkazuje s številom društev na 1000 prebivalcev (15), med njimi prevladujejo športno-rekreacijska in kulturna društva, posebnost območja pa so avto-moto društva.

Delež brezposelnosti je samo v občini Radeče pod državnim povprečjem, v ostalih občinah pa je stopnja registrirane brezposelnosti precej nad državno, najvišja pa v občini Trbovlje z 19,3 %. Eden izmed pomembnih demografsko-ekonomskih kazalcev so povprečne bruto plače. Te so z izjemo v občini Trbovlje, v ostalih treh občinah na območju bistveno pod slovenskim povprečjem. Najvišja povprečno bruto plača je bila izplačana v občini Trbovlje, sledi ji občina Radeče. Najnižja povprečna bruto plača pa je bila izplačana v občini Zagorje ob Savi.

Preglednica 122: Demografski kazalci občin na območju, ki je vključeno v projektno pod-območje Kum

Občina	Št. prebivalcev	Gostota (prebiv./km ²)	Skupni prirast / 1000 prebivalcev	Št. aktivnih prebivalcev	Delež brezposelnih (%)	Povprečna bruto plača na zaposleno osebo (€)
Trbovlje	16339	281,7	-7,1	7257	19,3	1.569,06
Zagorje ob Savi	16650	113,2	-4,7	7584	13,0	1.347,23
Hrastnik	9316	159,0	-5,3	4063	16,7	1.376,90
Radeče	4279	82,3	-8,9	1966	12,2	1.379,68

(vir: SURS, 2016)

Projektno pod-območje Kum, ki leži v osrednjem delu Posavskega hribovja, je težko prehodno. Pomembnejše prometne poti potekajo po dnu dolin večjih vodotokov (Save, Šklendrovca in Sopot), mreža prometnih poti, ki povezuje naselja in posamezne domačije na območju, pa je razmeroma redka. Večina glavnih cest je asfaltiranih, še vedno pa je velik delež makadamskih cest. Naselja imajo urejeno vodovodne omrežje, nekatera gospodinjstva pa se še vedno oskrbujejo z lastnimi vodnimi zajetji. Na območju je urejeno elektro omrežje, medtem ko dostop do omrežja informacijsko komunikacijske tehnologije še ni omogočen vsem naseljem.

3 VIRI IN LITERATURA

- Perko, D., 1998: Slovenija – pokrajine in ljudje, Založba Mladinska knjiga, Ljubljana;
- Program upravljanja območij Natura 2000 (2015-2020). 2015. Program upravljanja območij Natura 2000 v Sloveniji 2014–2020 – SI Natura 2000 Management (LIFE11/NAT/SI/880) s prispevkom finančnega inštrumenta Evropske skupnosti LIFE +. Vlada Republike Slovenije. Ljubljana (dosegljivo na: http://www.natura2000.si/fileadmin/user_upload/LIFE_Upravljanje/PUN_ProgramNatura.pdf)
- Naravovarstveni atlas. Zavod RS za varstvo narave dostopno na: www.naravovarstveni-atlas.si/);
- Sevšek, M., 2014: Odnos lokalnega prebivalstva do Krajinskega parka Kum, Zaključna seminarska naloga, UL, Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo, Ljubljana.
- Škvarč, A. et al. 2007. Vodnik vsebin za pripravo podrobnejših načrtov upravljanja območij Natura 2000. Zavod RS za varstvo narave. Ljubljana.
- Zbirno poročilo po direktivi o habitatih 2013: http://www.zrsvn.si/sl/informacija.asp?id_meta_type=65&id_informacija=579

Priloga:

- Priloga 1: Naravovarstvena izhodišča za upravljanje suhih travšč na projektnih pod-območjih projekta LIFE TO GRASSLANDS: pod-območje Kum